

УДК 07: [327.88](470:477)

ВИТОКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Валюшко І. О.

Аспірантка Дипломатичної академії України при МЗС України

У статті розкривається питання першопричин агресивної інформаційної політики Російської Федерації проти України. Звертається увага на деякі історичні передумови інформаційного протистояння Росії та України. Описано основні інструменти і методи ведення інформаційної боротьби з боку Російської Федерації, визначені основні психоінформаційні маніпулятивні технології, які використовуються з метою формування тих чи інших ментальних установок, серед як серед власного населення так і українського. Звертається увага до питання діяльності російських каналів супутникового мовлення, радіомовлення, трансляції російської кінопродукції, передач зі своєю викривленою ідеологією, спрямованої на підриг європейських цінностей і нагнітання міжетнічної ворожості, у тому числі маніпулювання мовними, релігійними, економічними питаннями. Стаття також актуалізує питання використання Кремлем «м'якої сили», для досягнення своїх зовнішньополітичних цілей. Вказано на основні слабкі сторони України в контексті російських інформаційних впливів, а також окреслено шляхи їх подолання.

В статье раскрывается вопрос первопричин агрессивной информационной политики Российской Федерации против Украины. Обращается внимание на некоторые исторические предпосылки информационного противостояния России и Украины. Описаны основные инструменты и методы ведения информационной борьбы со стороны Российской Федерации, определены основные психоинформационные манипулятивные технологии, используемые с целью формирования тех или иных ментальных установок среди населения как собственного так и украинского. Обращается внимание к проблеме деятельности российских каналов спутникового вещания, радиовещания, трансляции российской кинопродукции, передач со своей искривленной идеологией, направленной на подрыв европейских ценностей и нагнетания межэтнической враждебности, в том числе манипулирования языковыми, религиозными, экономическими вопросами. Статья также актуализирует вопросы использования Кремлем «мягкой силы», для достижения своих внешнеполитических целей. Указано на основные слабые стороны Украины в контексте российских информационных воздействий, а также немечены пути их преодоления.

The article reveals the issue of root causes of aggressive information policy of Russian Federation against Ukraine. Attention is drawn to some historical background of information confrontation between Russia and Ukraine. It is describes the main tools and methods of Russians information warfare and the basic psychoinformation manipulative techniques used in order to create mental attitudes among the both own and Ukrainian society. Great attention is paid to the activities of the Russian channels of satellite broadcasting as well as broadcasting of Russian film production, TV shows with its twisted ideologies aimed to undermining European values and escalate of ethnic hostility, including the manipulation of linguistic, religious, economic issues. The article updates the issue of using «soft power» by Kremlin to achieve its foreign policy goals. Also, it is indicated the main weaknesses of Ukraine in the context of Russians information impacts, as well as the main ways to overcome them.

Ключові слова: інформаційна війна, пропаганда, інформаційний простір, інформаційна агресія, інформаційна безпека.

Постановка наукової проблеми та її значення. Нині стає очевидним, що багатьом сучасним війнам передували інформаційні. Україна, на жаль, не стала винятком у політичних маніпулюваннях з боку РФ за допомогою інформації. Війна на теренах нашої держави розпочалася задовго до відкритого військового конфлікту. Ще від початків незалежності України російські канали супутникового мовлення, радіомовлення транслювали передачі, кінопродукцію із своєю викривленою ідеологією, спрямованою на підриг європейських цінностей та нагнітання міжетнічної ворожості, у тому числі маніпулювання мовними, релігійними, економічними питаннями. Нині латентна форма війни

за допомогою інформації переросла у відкритий збройний конфлікт. Український інформаційний простір виявився досить вразливим до російської інформаційної агресії. Причиною цього стала недостатня увага з боку вищого керівництва до побудови комплексного механізму державної інформаційної безпеки. Важко повірити, що ця проблема не була поміченою, оскільки можемо констатувати наявність аналітичних записок фахівців Національного інституту стратегічних досліджень, Центра Разумкова тощо, які застерігали про стан суспільної думки та настрої на Сході України, про тотальний вплив на свідомість цього регіону російських медіа, про засилля російських каналів. Проте відповідна й адекватна реакція цим викликам з боку державних мужів не настала. Виходячи з цього, перед Україною стоїть важливе завдання аналізу допущених помилок та їх врахування у подальшому формуванні національної інформаційної безпеки.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Із загостренням політичної ситуації в Україні та очевидністю провідної ролі у цьому інформаційного фактору, можна констатувати збільшення вітчизняних публікацій присвячених методам ведення інформаційної війни. Зокрема варто відзначити праці П. Шевчука, Н. Еляшевської, Ю. Горбаня, де звертається основна увага на інформаційно-психологічну, пропагандистську складову російсько-українського конфлікту. Проблема формування мілітаристського суспільства присвячена публікація П. Сацького. Про особливості використання Росією механізмів публічної дипломатії з метою маніпулювання пишуть В. Чорний, О. Тотолицька. Узагальнення існуючих робіт уможлиблює поглиблення знань щодо окресленої теми, та виявити основні шляхи її подолання.

Мета і завдання статті.

Метою статті є дослідити витоки інформаційної агресії Росії по відношенню до України. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: розглянути історичні чинники інформаційної агресії РФ; виявити основні засоби та методи, якими користується Росія у веденні інформаційної війни; визначити основні шляхи подолання кризової інформаційної ситуації в Україні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Вихід України з-під традиційної вертикальної інформаційної залежності, з-під ідеологічного контролю Росії співпали з економічними, політичними та іншими проблемами, характерними для завершального етапу формування індустріального суспільства. Ці фактори в сукупності посилювали поляризацію сторін і завершилися проявом їх багатоаспектного міждержавного конфлікту, в якому самостійне значення посіла інформаційній війні.

У той самий час суверенна Україна, опановуючи хоч і не найпередовіші інформаційні технології, встигла вибудувати власний інформаційний простір, відмінний від російського, і це спричинило суперечність, що поступово набула характеристик інформаційного протистояння, а потім переросла в реальну інформаційну війну. Слід зазначити, що вихід України з-під ідеологічного контролю Росії та вивільнення від традиційної вертикальної інформаційної залежності відбувалися на тлі економічних, політичних та інших проблем, характерних для завершального етапу індустріального суспільства [5; с. 15]. Як відомо, СРСР був максимально централізованим, унітарним і тоталітарним державним утворенням, де усі рішення ухвалювалися і спускалися з Москви. Генрі Кіссінджер у інтерв'ю для Вашингтон Пост сказав «... для Росії, Україна ніколи не була закордоном». [10]

Росія ще з 60-х рр. 20 ст. започаткувала розробки психотропної зброї та технологій інформаційного впливу, які пройшли успішну апробацію на населенні багатьох територій колишнього Радянського союзу.

Вчений Тімоті Л. Томас, який досліджує Росію визначив, що насправді відрізняє концептуальне розуміння інформаційної операції з культурної, ідеологічної, історичної, наукової та філософської точок зору. Різні призми логіки можуть запропонувати абсолютно різні висновки про наміри тієї чи іншої інформаційної операції, цілей, летальності або посягання на суверенітет і ця логіка може привести до нових методів, щоб атакувати цілі абсолютно нетрадиційним шляхом. [11]

Науковець П. Шевчук основними напрямками та способами маніпулятивних психоінформаційних технологій РФ відносно України вважає такі:

- поступове пониження міжнародного іміджу України з метою послаблення її геополітичного значення;
- відповідне дозування та спотворення інформації з метою дестабілізації ситуації та впровадження власної політики «керованого хаосу»;
- формування стереотипу меншовартості та вторинності українців, а також відповідне руйнування почуття нації та народу;
- домінування російської мови, культури та традицій для утвердження самоіндефікації при одночасному витісненні української мови та культури [8].

Так російські медіа створили і поширили потрібні їм, негативні стереотипи про Україну. Простеживши риторику деяких російських каналів, можна чітко виокремити такі інформаційні посили як: Крим – це Росія; української мови та культури не існує, це придаток Росії; Євромайдан – це агресивна акція проти Росії; українська армія розстрілює мирне населення на Сход. Всю Західну

Україну називали бандерівцями, ототожнюючи їх із вбивцями, жорстокими людьми, фашистами, яких потрібно боятися.

Разом з тим, суспільство держави, котра здійснює експансію, має щиро вірити у правильність своєї ідеології, жити заради неї та її втілення. На рубежі XX – XXI ст. суспільство Росії виявило готовність нав'язувати свою волю суспільствам інших держав, схвалюючи агресивні дії своєї влади, вбачаючи в ідеологічній і військовій експансії і демонстрації культурної зверхності над іншими суспільствами правильний шлях розвитку власної держави. [4]. Якщо згадати методи і дії більшовиків ще на початку XX ст., то саме пропаганда і терор допомогли їм отримати контроль над умами населення. Щоб забезпечити собі закріплення в Україні вони навіть пішли на компроміс із українськими лівими силами та започаткували політику українізації у 1920 р. Проте, це був тільки тактичний крок, який не відповідав стратегічним планам комуністичної партії. Фактично у 1938 р. з появою Постанови Раднаркому УСРР про обов'язкове викладання російської мови в усіх неросійських школах політика українізації була офіційно завершена. Почався процес русифікації, чому сприяла і Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про ліквідацію національних адміністративно-територіальних утворень тощо.

Як відомо, українська мова вважається однією із найстаріших у Європі, однак, протягом усієї історії у складі Російської імперії зазнавала утисків. Різними циркулярами, указами, законами офіційно забороняли чи відміняли українську мову 134 рази [3], починаючи з царських до брежнєвських часів. Тому, як бачимо посягання на українську мову здійснювалися із перманентною періодичністю, що не могло позначитись у свідомості українців.

Слід зазначити, що у виступах та діях російської політичної еліти доволі часто можна було простежити посилення імперської риторики. У російському суспільстві переважає мілітаристсько-імперська свідомість як наслідок дії пропагандистської машини Кремля.

До організаційних відмінностей ІВ Російської Федерації слід віднести те, що практично весь інформаційний простір РФ контролюється одним центром ухвалення рішень [1], за принципом пропагандистської концепції Геббельса. Крім того, Росія давно готувалася до інформаційної війни, долучивши до її розробки та ведення всі наявні організаційні, лобістські та фінансові ресурси [1].

Щодо реалізації ідеології Кремля на практиці, то найвпливовішим інструментом формування «правильного» з точки зору агресора мислення є медіа. Росія дуже вміло пропагує ідеї свого месіанства та спекулює релігійними категоріями як серед свого населення, так і за кордоном. Ідеї «Русского мира» та загальноросійський рух «За державність та духовне відродження Святої Русі» активно пропагуються в середині держави та на теренах СНД.

Концепція третьої інформаційної війни добре опрацьована та обґрунтована теоретиками «русского мира», такими як Дугін, Холмогоров тощо. В її основі – геополітична травма у наслідок розвалу СРСР, що розглядається як перемога США інформаційними методами [9].

Проаналізувавши дії Москви на міжнародній арені, можна зробити висновок, що велика ставка на досягнення зовнішньополітичних цілей відводиться так званій «м'якій силі». В.Путін охарактеризував «м'яку силу» як комплекс інструментів та методів досягнення мети без застосування зброї, а за рахунок інформаційних важелів впливу. Так, станом на 2013 рік у 77 країнах світу діяло 59 російських центрів науки та культури. З 2005 року для реалізації завдань зовнішньої політики почав роботу Russia Today – перший російський цілодобовий інформаційний канал зарубіжного мовлення. Основним його завданням було відображати російську позицію по основних питаннях зовнішньої політики. Канал доступний понад 644 мільйонам осіб у 100 країнах світу. Також РФ збільшила квоти для навчання іноземних громадян, яких на 2016 рік налічувалося до 20 тис., тоді як у 2014 було 15 тис. [7].

У неоголошеній війні проти України Росія активно застосовує методи інформаційно-психологічної війни, прагнучи зруйнувати моральний стан військовослужбовців та цивільного населення нашої держави [3].

Можна виокремити такі основні методи інформаційної агресії проти України: 1) дезінформування та маніпулювання; 2) пропаганда; 3) диверсифікація громадської думки; 4) психологічний та психотропний тиск; 5) поширення чуток. Дезінформування та маніпулювання інформацією – метод, який передбачає обман чи введення об'єкта спрямувань в оману щодо справжності намірів для спонукання його до запрограмованих суб'єктом дій [1].

Слід звернути особливу увагу на певні регіональні відмінності населення України. Як вказує у своїй статті П. Шевчук, частина населення виходить з ціннісних традицій, етноцентризму й монолінгвізму, тоді як інша частина надалі експлуатує настрої залишкової радянськості з акцентами на державний патерналізм. Ця тенденція корелюється із західними та південно-східними територіями України. Як наслідок, ідеологічне маніпулювання Москви найбільший вплив мало саме на сході України [8].

Проте, у даний час Україні слід побачити у війні не лише загрозу. Як зазначає Я. Грицак війна це також шанс для побудови нової України – проведення радикальних реформ заради модернізації держави у всіх сферах. Під цим кутом зору війна може відкрити нові перспективи «перезавантаження», стати потужним модернізаційним чинником [2].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Так склалося історично, що Україна у різні часи своєї історії була поділена і знаходилась у складі інших країн, різних ідеологічних сфер та інформаційних процесів. Проте, увесь час боролась називати себе вільною і незалежною державою. Україна зберегла свою мову, традиції, національну ідею, та в останні роки прикладом довела здатність до самоорганізації та єднання під час революції Гідності.

Втім, до цього часу наша держава перебуває у стані відкритого збройного конфлікту чи так званої гібридної війни, де провідну роль відіграє інформація. Тому, Україні потрібно консолідувати зусилля на інформаційному фронті. Для подолання вже нанесеної шкоди та зміцнення інформаційної безпеки, актуальним є вирішення питання підготовки фахівців із захисту інформаційного простору від деструктивних впливів. Для цього у вищих навчальних закладах слід увести спецкурси, створити відповідні спеціальності, налагодити обмін науковцями. Також серед першочергових кроків для захисту інформаційного простору України потрібно збільшити об'єм україномовної преси, телепередач, кіно, Інтернет-ресурсів, а також забезпечити їх просування на зовнішній ринок іноземними мовами; інформаційно працювати із Південно-Східними регіонами України; знаходити шляхи просування національного інформаційного продукту на територію РФ; створити позитивний імідж України та брендувати його на міжнародній арені.

Література:

1. Горбань Ю. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення // Вісник НАДУ №1 2015 – С. 138
2. Грицак Я. Людське / Я. Грицак // Країна. – №35(238). – 2014. – С.36
3. Мова – це найцінніший та найбільший скарб, що дав людині Всевишній. – Електронний ресурс. – http://nltu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1108:--140-----&catid=13:2009-12-10-10-49-15&Itemid=244
4. Парубій А. Війна Росії проти України і світу. – Електронний ресурс. – <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/08/6/7034046/>
5. Сацький П. Витоки мілітаристської свідомості російського суспільства / П.В. Сацький // Історико-політичні студії. Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана. Збірник наукових праць. – К., 2015. - № 2 (4). – С. 74 - 86
6. Технології розвитку і захисту національного інформаційного простору : [монографія] / [О. Онищенко (кер. проекту), В. Горовий, В. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – 296 с.
7. Чорний В.С., Тотовицька О.М. Особливості публічної дипломатії Російської Федерації на сучасному етапі. – Електронний ресурс. – irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gileya_2013_72_175.pdf
8. Шевчук П. Інформаційно-психологічна війна Росії проти України: як їй протидіяти. – Електронний ресурс. – http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/DeVr_2014_13_11.pdf
9. Як Росія веде інформаційні війни. – Електронний ресурс. – <http://www.theinsider.ua/rus/politics/537f3dbe5c890/>
10. Kissinger H. How the Ukraine crisis ends. The Washington Post, March 6. Available on http://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-theend/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html.
11. Timothy L. Thomas, "Dialectical versus Empirical Thinking: Ten Key Elements of the Russian Understanding of Information Operations", Journal of Slavic Military Studies, 1998, Vol.11, No.1, pp. 40-62.